[א]כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה (א) ועד יום הכפורים חוץ א) מהוצאת שבתות והוצאת י"ט והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו א"ר אבהו מאי קראה יתקעו בחדש שופר ב)(בכסא) ליום חגנו [ב]איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה וכתיב [2]כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא דכתיב [3]ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה מר זוטרא אמר מהכא [4]הטריפני לחם חקי תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר [5]ברוך ה' יום יום תניא נמי הכי בית שמאי אומרים מחד שביך לשבתיך ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום [ג]א"ר חמא ברבי חנינא הנותן מתנה לחבירו אין צריך להודיעו שנאמר [6]ומשה לא ידע כי קרן עור פניו מיתיבי [7]לדעת כי אני ה' מקדשכם אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיע אותם מכאן אמר רבן שמעון בן גמליאל הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו לא קשיא הא במתנה דעבידא לאגלויי הא במתנה דלא עבידא לאגלויי שבת נמי מתנה דעבידא לאגלויי מתן שכרה לא עבידא לאגלויי: אמר מר מכאן אמר רשב"ג הנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו [ד]מאי עביד ליה שייף ליה משחא ומלי ליה כוחלא והאידנא דחיישינן לכשפים מאי אמר רב פפא שייף ליה מאותו המין א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי כל מצות שנתן להם הקב"ה לישראל נתן להם בפרהסיא חוץ משבת שנתן להם בצנעא שנאמר [8]ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם אי הכי לא לענשו נכרים עלה שבת אודועי אודעינהו מתן שכרה לא אודעינהו ואי בעית אימא מתן שכרה נמי אודעינהו נשמה יתירה לא אודעינהו [ה]דאמר רבי שמעון בן לקיש נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם ערב שבת ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר [8]שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש: עושה אדם תבשיל מערב יום טוב: אמר אביי [ו]לא שנו אלא תבשיל אבל פת לא מאי שנא פת דלא אילימא מידי דמלפת בעינן ופת לא מלפתא והא דייסא נמי דלא מלפתא דאמר ר' זירא [ז]הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא ואמר רב נחומי בר זכריה משמיה דאביי מערבין בדייסא אלא מידי דלא שכיח בעינן ופת שכיחא ודייסא לא שכיחא איכא דאמרי אמר אביי לא שנו [כ]אלא תבשיל אבל פת לא מאי טעמא אילימא דמידי דלא שכיח בעינן ופת שכיחא והא דייסא לא שכיחא ואמר רב נחומי בר זכריה משמיה דאביי אין מערבין בדייסא אלא [ל]מידי דמלפת בעינן ופת לא מלפתא ודייסא נמי לא מלפתא דאמר ר' זירא הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא תני ר' חייא [מ]עדשים שבשולי קדרה סומך עליהן משום ערובי תבשילין וה"מ דאית בהו כזית אמר רב יצחק בריה דרב יהודה [נ]שמנונית שעל גבי הסכין גוררו וסומך עליו משום ערובי תבשילין והני מילי דאית בהו כזית אמר רב אסי אמר רב [ס]דגים קטנים מלוחים אין בהם משום בשולי נכרים אמר רב יוסף [ע]ואם צלאן נכרי סומך עליהם משום ערובי תבשילין ואי עבדינהו נכרי כסא דהרסנא אסור פשיטא מהו דתימא

הרסנא

כל מזונותיו של אדם. כל מה שעתיד להשתכר בשנה שיהא נזון משם קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו ויש לו ליזהר מלעשות יציאה מרובה שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו: **חוץ מהוצאת שבתות.** אותה לא פסקו לו מה ישתכר לצרכה ומהיכן תבואהו אלא לפי מה שרגיל ממציאים לו לשעה או לאחר שעה: **פוחתין לו.** כלומר ממציאין לו שכר מועט: **מאי קראה.** שקוצבין מזונות בראש השנה: **שהחדש מתכסה בו.** שהלבנה מתכסה בו שאינה נראית לכל אדם אלא שחרית ליושבי מזרח וערבית ליושבי מערב כדאמר בר"ה (דף כ:) עשרים וארבע שעות מתכסה סיהרא: **הוי אומר זה ר"ה.** דאילו שאר י"ט כבר נתמלאה הלבנה במקצת ונראית בכל מקום: **בכסה ליום חגנו.** אבחדש קאי תקעו בחדוש הלבנה שופר כשהיא מתכסה ביום חגנו: **ואוכל את הראשונה.** נמצא אוכלה זו כדי שתהא היפה נאכלת בשבת דהויא לה אכילתה של הראשונה לכבוד שבת: **לשם שמים.** בוטח שתזדמן לו נאה לשבת: **מחד שביך לשבתיך.** מאחד בשבת שלך תן לבך לשבת הבאה: **יום יום.** יעמס לנו את צרכינו ועזרתנו: **אינו צריך להודיעו.** לומר שלא יהא זה יושב ותוהה מהיכן בא אליו דבר זה: **ומשה לא ידע.** אלמא נתן לו הקב"ה קרון עור פנים ולא הודיעו: **לדעת כי אני ה' וגו'.** רישיה דקרא אך את שבתותי תשמרו ומאי לדעת רוצה אני שתודיעם מה מתנה חשובה אני מבקש ליתן להם: **צריך להודיע את אמו.** לעשות לו אות וסימן שאם ישאלנו קודם שיבא לאמו תראה את האות ותשאלנו מי עשה לך כך והוא יאמר פלוני וגם נתן לי פת ומתוך כך ידעו אביו ואמו שהוא אוהבם ותרבה חבה ורעות בישראל: **דעבידא לגלויי.** כגון קרון פנים למשה שהודיעוהו הרואין לא צריך הנותן להודיעו: **ומלי ליה כוחלא.** נותן כחול סביבות עיניו: **לא ט)נענשו נכרים עלה.** ואנן אשכחן י) שחזר הקב"ה להענישן על התורה ועל המצות דכתיב וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן (דברים לג) וכתיב אלוה מתימן יבא (חבקוק ג): **נשמה יתירה.** רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרוחה ויאכל וישתה כ) ואין נפשו קצה עליו: **וינפש.** דרשינן ליה אוי על הנפש שהלכה לה: **לא שנו.** דהוי ערוב: **דמלפת.** לפתן בעינן דמוכחא מלתא שעשוי לשבת: **ופת לא מלפתא.** הלכך לא מוכחא מלתא היא שהרי בכל יום יש לחם: **שבשולי קדרה.** שנשארו בלא מתכוין: **סומך עליהם.** מערב יום טוב לשם ערוב ולא אמרינן לא חשיבי ובטלי: **גוררו.** מערב יום טוב: **אין בהם משום בשולי נכרים.** שגזרו חכמים בבשולי נכרים משום חתנות ועל שנאכל כמו שהוא חי לא גזרו על בשולו דכיון שנאכל כמו שהוא חי אינו בשול דלא אהני מידי ואלו נאכלין על ידי מלחן חיים: **סומך ישראל עליהן.** דהא שרו נאכילה: **כסא דהרסנא.** מטוגן בשומן קרבי דגים ובקמח: **אסירי.** דקמח אין נאכל כמו שהוא חי לפיכך יש בו משום בשולי נכרים:

הרסנא

כל מזונותיו של אדם קצובים כו' והוצאת בניו לתלמוד תורה. פר"י הכל נפקי מקראי דלעיל מזונותיו דשבת כדאמר לוו עלי ואני פורע תורה דכתיב חדות וחדות היא תורה דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים יט):

איזהו חג שהחדש מתכסה בו וכו'. פרש"י שהלבנה אינה נראית וקשה לפי' זה להוה ליה למימר שהלבנה מתכסה לכך ל)פר"ת [שר"ת] מזדמן בו כלומר שרגיל לבא בו וכסא לשון זמן כמו ליום הכסא יבא ביתו (משלי ז) ורבינו משולם פירש מתכסה שלא היה שעיר של ר"ח קרב בו והקשה רבינו תם דבתוספתא מ)קאמר דקתני נ)(ל"ו) שעירים בשנה וקא חשיב י"ב שעירים דראשי חדשים ולא מליגו י"ב אם לא היה שעיר דר"ח דר"ה והשיב לו רבינו משולם דלא עלה על לבו לומר כן אלא היתה דעתו דלא מפרש קרא בהדיא של ראש חדש דראש השנה דכתיב בפינחס מלבד עולת החדש ומנחתה לא הזכיר וי"מ מתכסה שאין מזכירין אותו במוסף דראש השנה ור"ת היה אומר אדרבה הואיל והיה קרב מזכירין אותו במוסף דראש השנה ותקן ר"ת לומר במוסף מלבד עולת החדש וגו' וכן תקן לומר שני שעירים כהלכתן וגו' שעיר אחד של ראש חדש ושעיר אחד של ר"ה:ס)

אמר

מסורת הש"ס

א) נ"ל בכסה, ב) ר"ה ח. סנהדרין יא: ע"ש, ג) שבת י:, ד) [שבת י: ע"ש], ה) תענית כז:, ו) [עי' תוספות לקמן ד"ה אמר רבא], ז) נדרים מט:, ח) ע"ז לח:, ט) [לענשו], י) [ע"ז כ: ע"ש], כ) בפ"ל: פתות לרווחה לב ומאכל, ל) [ועי' תוס' ר"ה ח: ד"ה שהחדש], מ) [ר"ש שבועות], נ) [ל"ב], ס) [ועי' תוספות עירובין מ. ד"ה זכרון ותוספות ר"ה ח: ד"ה שהחדש ועוד שם בתוספות לה. ד"ה אלימא],

◆

תורה אור השלם

1. תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו: תהלים פא ד
2. כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב: תהלים פא ה
3. רק אדמת הכהנים לא קנה כי חק לכהנים מאת פרעה ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה על כן לא מכרו את אדמתם: בראשית מז כב
4. שוא ודבר כזב הרחק ממני ראש ועשר אל תתן לי הטריפני לחם חקי: משלי ל ח
5. ברוך אדני יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה: תהלים סח כ
6. ויהי ברדת משה מהר סיני ושני לחת העדת ביד משה ברדתו מן ההר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו: שמות לד כט
7. ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יי מקדשכם: שמות לא יג
8. ביני ובין בני ישראל אות הוא לעלם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: שמות לא יז

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' קוצבין לו מר"ה (ועד יום הכפורים). תא"מ ונ"ב ס"א ועד ראש השנה:

◆

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמרא מהוצאת שבתות והוצאת י"ט. נ"ב עיין במדרש רבה פ' אמור רים פ' ל' ישם נאמר גם ר"ח. והש"ס שלא הזכירו אולי כללו בהוצאת י"ט דר"ח איקרי מועד כדאיתא בפסחים עז ע"א. ועיין בטור א"ח סימן (תמ"ט) (תיט) ובב"י ובב"ח ומג"א שם. ותמיהני שלא הזכירו המדרש הזה לדבריו אולא דחיים הרב"י וצ"ע:

◆

מוסף רש"י

שהחדש מתכסה בו. לרחוקים כגון שחרית לבני מערב וערבית לבני מזרח לפי שקטנה היא סמוך לחידושה (ר"ה ח.) שהלבנה אינה נראית בעליל לכל העולם דכתיב תקעו בחדש שופר בכסה (סנהדרין יא:). הוי אומר זה ראש השנה. שמנה בראש חדש, אבל שאר חגים באמצע החדש הם (שם). לדעת כי אני ה' מקדשכם. להודיעם אני כל אלו רוצה לקדשם (שבת י:). דעבידא לאגלויי. מי נתנו לו (שם). מתן שכרה לא עבידא לאגלויי. והוא הודיעם ע"י משה בעל פה מה שכרה (שם). שייף ליה משחא. ישפשפו בשמן בין עיניו דבר הנראה שתשאלנו אמו מי עשה כן ויאמר התינוק פלוני עשה וגם פת נתן לי (שם). ומלי ליה כוחלא. נתן כחול סביב עינו, וכן לשונו בתלמוד (שם). לכשפים. שתחשדנו שכשפו (שם). נשמה יתירה. שמרחיבים דעתו לאכילה ושתיה (תענית כז:). כיון ששבת. שמו ושמר את השבת, ווי אבדה נפש. וינפש דורש בנוטריקון ווי נפש (שם). דאכלי נהמא בנהמא. דמלפתי פיתן בדייסא (נדרים מט.). דגים קטנים מלוחים. נאכלין כמות שהן מחמת מלחן (ע"ז לח.). כסא דהרסנא. טיגון במורייס, שומן דגים, עם קמח (שם).

עין משפט נר מצוה

ז א [טור א"ח סימן תקי"ט וכ"י]:
ב ג מיי' פ"ו מהל' יו"ט הלכה ג סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תקכ"ז סעיף ד:
ח ד ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה ו:
ט ו מיי' פי"ז מהל' מאכלות אסורות הלכה עז סמג לאוין קמח טוש"ע י"ד סימן קיג סעיף יג:
י ז מיי' פ"ו מהלכות יו"ט הלכה ד סמג לאוין עה טוש"ע א"ח סימן תקכ"ז סעיף ה:

◆

רבינו חננאל

תני כל מזונותיו של אדם של כל השנה קצובין לו מראש השנה חוץ מהוצאת שבתות והוצאת ימים טובים והוצאת בנו לת"ת, שאם פיחת פוחתין לו, ואם הוסיף מוסיפין לו. ואמרינן מהאי קרא תקעו בחדש וגו' [בכסא, [פי'] בכסא לשון זמן כדאיתא התם בפרק חלק, כבר נתן להם זמן כדכתיב ליום הכסא יבוא ביתו, ואין כסא אלא זמן כדכתיב בכסא ליום חגינו] כי חק לישראל הוא, והאי חק מזונות(י)הן, כדכתיב הטריפני לחם חקי, וכתיב ואכלו את חקם. שמאי הזקן היה אוכל כל ימיו לכבוד שבת. הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שהיו כל מעשיו לשמים, ואומר ברוך ה' יום יום. תניא בית שמאי אומרים מחד שבא לשבתא, ובית הלל אומרים ברוך ה' יום יום. הנותן מתנה לחבירו מילתא דעבידא לאיגלויי היא ואין צריך להודיעו, כדכתיב ומשה לא ידע כי קרן עור פניו, ואע"ג דכתיב בשבת לדעת כי אני ה' מקדשכם, משמע דהנותן צריך להודיעו, משום דמתן שכרה לא עבידא לאיגלויי היא. וכל מצוה ניתנה בפרהסיא, חוץ מן השבת שניתנה בצנעא שנאמר ביני ובין בני ישראל. ואסיקנא השבת ומתן שכרה אודעינהו, נשמה יתירה לא אודעינהו, כדריש לקיש דאמר נשמה יתירה נותן הקב"ה באדם בערב שבת, שנאמר כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי, כלומר כל שנבראו בעולם להתענג מהם נשמתן ביום השביעי נבראו, ומתרווחות ומתגדלות בשבת, וכיון ששבת וי אבדה נפש, כלומר נתמעטה הנשמה. והנותן פת לתינוק צריך להודיע לאמו, כלומר שייף לו מאותו המין. זו ששנינו ועושה תבשיל מעיו"ט, לא שנו אלא תבשיל דבעינן מידי דמלפת, אבל פת ודייסא לא, דלא מילפת, דא"ר זירא בבלאי טיפשאי אכלי נהמי בנהמא, כלומר הדייסא פת היא. תני ר' חייא עדשין שבשולי קדרה, סומך עליו משום עירובי תבשילין, והוא דאית ביה כזית. ושמנונית שע"ג הסכין, אם יש בה כזית גוררה וסומך עליה משום עירובי תבשילין. וכזית שאמרו בין לאחד בין למאה. והאי דתנינן תבשיל זה אפילו שלוק או צלי או מבושל ואפילו קולייס האספנין שנתן עליו חמין מעיו"ט ותחלתו וסופו אין לו שיעור, אוקימנא אין לו שיעור למעלה, אבל יש לו שיעור למטה, פירוש לא יהיה פחות מכזית, אבל למעלה, כלומר ביותר מכזית אפילו אלף ויותר אין לו שיאמר די. ואמרינן דגים קטנים מלוחין אין בהם משום בישולי גוים, כלומר מליחתם היא בישולם, והגוי לא בשל כלום כי כבר מבושלים הן, וקיי"ל כל שאינו עולה על שלחן מלכים ללפת בו את הפת [אין בו משום בישולי עכו"ם]. וזה מפורש בפרק אין מעמידין. וכן אם צלאו גוי סומך עליהן משום עירובי תבשילין. ואי עבדינהו גוי כסא דהרסנא, כלומר בישל הדגים הללו עם הקמח, אסור משום בישולי גוים, מאי [טעמא] קמחא עיקר, ולדברי הכל אינו נאכל כמות שהוא חי, ועולה על שלחן [מלכים] לאכול בו פת, ולא דמי לדייסא.